ناپلیۆن

ریچارد تیمز

وەرگێڕانی ئەفشین

زنجیرەی میژووو بۆ لاوان (16)

ناپلیۆن

ڕیچارد تیمز
وە: ئاگری نەفشین

2018

زنجیرەی مێژوو بۆ لاوان (١٦)

ناوی کتێب: ناپلیۆن

نووسەر: ڕیچارد تیمز

و. لە فارسییەوە: ئاگری ئەفشین

چاپ: ئەلکترۆنی

ساڵ: ٢٠١٨

ناوەڕۆك:

- ناپلیۆن، جەنەڕاڵێك لە ڕێی فەڕەنسە دەجەنگێ
- ناپلیۆن و كۆنسولات: مۆدێرنیزە كردنی فەڕانسە
- ئیمپراتۆریەتی ناپلیۆن: باڵادەستی بەسەر ئەورووپادا
- كەوتنی ئیمپراتۆریەت
- ئەورووپا لە دوای ناپلیۆن
- فەڕانسە لە دوای ناپلیۆن
- ناپلیۆن و جیهان
- فیكری ناپلیۆن

ناپلیۆن، جەنەڕاڵێك كە لە ڕێی فەڕانسەدا دەجەنگێ

چەكداری تۆپخانەی فەڕانسە ١٧٩٠ تا ١٨١٥

ناپلیۆن لە ساڵی ١٧٦٩ لە خێزانێكی نەجیبزادە هاتە دونیاوە و دووهەمین كوڕی بناماڵەكەی بوو. ناپلیۆن خەڵكی بوناپارت بوو كە لە دورگەی كورس دەژیا، ئەو دورگەیە دەكەوێتە دەریای مەدیتەرانە كە لەو سەردەمەدا تازە كەوتبووە سەر فەرمانڕەوایی فەڕانسە. ناپلیۆن كەسێكی زیرەك بوو بۆیە بۆ خوێندن چوو بۆ فەڕانسە بۆ قوتابخانەیەكی سەربازی. ناپلیۆن لەبەرئەوەی خەڵكی فەڕانسە نەبوو، قوتابیەكانی دیكە لاساریان لە گەڵ دەكرد، بەڵام مامۆستاكانی پێیان وابوو كە ئەو قوتابێكی شایستەو زیرەكە. لە پەروەندەی قوتابخانە بەم شێوەیە لەبارەی ناپلیۆنەوە نوسرابوو: ((ئەو لە ڕووی جەستەیی و دەروونییەوە بێ كێشەیە،؛ لە ڕوانگەی ڕەوشت، گوێڕایەڵی و بەرپرسیاریەتی، كەسێكی نەجیب و ڕێك و پێكە؛ و هەروەها بە هۆی كاركردنی زۆری لە سەر وانەی بیركاری ئەوا پێش قوتابیەكانی دیكە كەوتۆتەوە، بەڵام لە یاری زوبین و سەما كردن زۆر لاوازە)).(زوبین: نێزەكێكی بچوكە كە لە زەمانی كۆن لە جەنگدا بە كار دەهات)

ناپلیۆن لە ساڵی ١٧٨٤ خوێندنی سێ ساڵەی قوتابخانەی سەربازی بە یەك ساڵ کۆتای پێهێنا و لە تەمەنی شازدە ساڵی بوو بە ملازمی تۆپخانە، ئەو بەشەی سوپا کە زیاتر سەروکاریان لە گەڵ چەکی قورسە.

شۆڕی فەڕانسە لە ساڵی ١٧٨٩ دەستی پێکرد و ناپلیۆن هەر لە سەرەتاوە داکۆکیکەر بوو، و بۆی دەرکەوت کە شۆڕش دەتوانێ دەرفەتێکی باش بڕەخەسێنێت بۆ کەسانی لێهاتوو وبە توانای وەك خۆی. ئەفسەرانی سوپا بەختەوەربوون. زۆرێك لە ئەفسەرە دەوڵەمەندو نەجیبزادەکان لە کاتی بە کۆماری بوونی فەڕانسە ئەو وڵاتەیان بە جێ هێشت. دەستپێکی جەنگی فەڕانسە لە گەڵ هێزەکانی دیکەی ئەوروپا بووە هۆی بەهێزبوونی سوپای فەڕانسە، لەم ڕوویەوە دەرگای سەرکەوتن بۆ زۆرێك لە ئەفسەرەکان والا کرا.

ناپلیۆن ئەوەی نیشان دا کە لە جەنگی سەربازی قارەمان و لێهاتووە. چووە پاریس کە ناوجەرگەی شۆڕشەکە بوو. لەو کاتەدا کۆمیتەیەك بە ناوی کۆمیتەی دایرکتر(بەڕێوەبەرایەتی) حوکمڕانی فەڕانسی دەکرد. ناپلیۆن هاوکاریی یەکێك لە بەڕێوەبەرەکانی ئەم کۆمیتەی کرد، واتە سووری لە هێز و دەسەڵاتەکەی وەرگرت و خۆپێشاندەرانی سەرکوب کرد. لەم هێرشەدا ٣٠٠ کەس لە خۆپێشاندەران کوژران. بە هۆی ئەم کارەیەوە پلەی بەرزکرایەوە بۆ جەنەڕال و بوو بە فەرماندەی سوپا لە ئیتالیا کە لەو کاتەدا تەمەنی ٢٧ ساڵ بوو.

لە ساڵی ١٧٩٦ دایرکتر پلانی داڕشت بۆ هێرش کردنە سەر بەهێزترین دوژمنی، واتە نەمسا بۆ ئەوەی بە یەکجاری ئەرخەیان بێت لە هەر هێرشێکی دەرەکی. پلانەکە ئەوەبوو کە گورزی سەرەکی، هێرشی ڕاستەوخۆ بێت بۆ سەر پایتەختی ئەو وڵاتە. هێزی چەل هەزار کەسی ناپلیۆن، کە چەك و ئازوقەی کەمیشیان پێ بوو، دەبوایە لە ئیتالیاوە هێرشیان کردبایە سەر نەمسا بۆ داگیرکردنی ئەو وڵاتە. بەڵام هەموو شتێك پێچەوانە بوویەوە، سوپای سەرەکی فەڕانسە تێکشکا، بەڵام ناپلیۆن بە بێ وەستان بەرەو پێش دەچوو. ناپلیۆن فەرمانەکانی دایرکتری پشت گوێ خست و خۆی بە تەنیا لە گەڵ نەمسا پەیماننامەی ئاشتی واژۆ کرد، و بە هۆی ئەم بابەتەوە چەند ناوچەیەکیش کەوتە سەر خاکی فەڕانسە. ناپلیۆن ئەوەی سەڵماند کە هەم دەتوانێ فەرماندە بێت هەم سیاسەتمەدارێکی لێهاتووش.

ناپلیۆن بوو بە قارەمانی فەڕانسە. دایرکتر لە پێش چاوی خەڵك کەوتبوو، بەڵان ناوبانگی ناپلیۆن ئەوانی هێشتبووەوە. بەڕێوەبەر و ئەندامانی دایرکتر ترسی ئەوەیان هەبوو کە ناپلیۆن دەسەڵات بۆ سوودی خۆی بە کاربهێنێت و شوێنی ئەوان بگرێتەوە. لەم ڕوەوە کاتێك لە ساڵی ١٧٩٨ ناپلیۆن بڕیاری دا هێرش بکاتە سەر میسر، ئەوان پێشبینی چاکیان دەکرد. پلانی ناپلیۆن ئەوە بوو کە میسر داگیر بکات و ڕێگای بازرگانی نێوان بەریتانیا و مەدیتەرانەی ڕۆژهەڵات دابخات و پەیوەندی لە گەڵ ئیمپراتۆریەتەکەی لە هیند بپچڕێنێت.

جەنگی ئەهرام ١٧٩٨

ئەوروپا لە ساڵی ١٧٨٥. ئەڵمان و ئیتالیای نوێ لە ژمارەیەکی زۆر لە وڵاتانی جیاواز دروست بوو.

ناپلیۆن هێزی فەرمانڕەوایی میسری لە جەنگی ئەهرام لە ناوبرد، دواتر نەهامەتی ڕوبەڕوبوونەوەی نێلسۆن، فەرماندەی دەریایی ئینگلتەرا، دەریاوانە فەڕانسیەکانی نابود کرد، سوپای فەڕانسە کەشتیەکانی کەل و پەل گواستنەوەی لە دەستدا. ناپلیۆن پیاوەکانی بەرەو باکووری سوریا جوڵاند و لە عەککا وەستا و دواتر گەڕایەوە بۆ میسر و لە وێڕا سواری کەشتی بوو بە مەبەستی گەڕانەوە بۆ فەڕانسە کەوتە ڕێ و هەموو سوپاکەشی جێهێشت.

کاتێک کە ناپلیۆن گەشتەوە فەڕانسە بینی هێشتا دایرکتر بێ توانا و بێ متمانەیە لە ناو خەڵکدا. هاوپەیمانیەکی نوێ لە دژی فەڕانسە دروست ببوو کە پێکهاتبوو لە بەریتانیا، نەمسا، ئیمپراتۆری عوسمانی، سوید و ڕوسیە. یەکێک لە بەڕیوەبەرانی دایرکتر پێشنیاری خڕ کردنەوەی دایکتری کرد و داوای کرد حکومەتێکی سەربازی بەهێز ڕابگەیەنن کە بتوانن ڕوبەڕووی دوژمن ببنەوە. بە پێی ئەم دەرئەنجامە وایان دانا کە فەرماندە ناپلیۆن بۆناپارد ببێتە داوەڵی ئەم حکومەتە. واتە دەیانویست کە ناپلیۆن تەنیا بە نێو سەرکردە بێت بەڵام بە شێوەی فەرمی هیچ هێزێکی نەبێ، بەڵام ناپلیۆنیش هێز و دەسەڵاتی بۆ خۆی دەویست. دوای یەک سااڵ هەر ئەو بەڕێوەبەرە بە سەنا(پەرلەمان)ی ووت: (بەڕێزان! ئێوە گیری کەسێکتان خواردوو کە هەموو شتێک دەزانێ و هەموو شتێکیشی دەوێ و هەرکارێکیشی بوێ دەتوانێ بیکات)

((لە ساڵی ١٧٩٩ کوودەتایەک کرا و کۆتایی بە دەسەڵاتی دایرکتر هێنا. حکومەتێکی نوێ جێگەی کردتەوە بە ناوی کۆنسوالت کە تا ساڵی ١٨٠٤ دەوامی هێنا.م.ف))

ناپلیۆن لە پلەی کۆنسۆڵی یەکەم.
ناپلیۆن لەو کاتە ٣٠ ساڵ بوو.

ناپلیۆن ئالپ تێپەردەکات. ئەم تابلۆیە وێنەی خەیاڵی ناپلیۆن نیشان دەدات. لە ڕاستیدا ناپلیۆن بە هێستر بە ئاڵپدا

ناپلیۆن و کۆنسولات: مۆدێرنیزە کردنی فەڕانسە

دوای دایرکتر، سیستەمێکی حکومەتی نوێ هاتە سەر کار بە ناوی کۆنسولات، کە پێك هاتبوو لە سێ کۆنسوڵ، بەڵام دوای ماوەیەکی کەم ناپلیۆن ئەوەندە بەهێز بوو کە کەس حیسابی بۆ دوو کۆنسوڵەکەی دیکە نەدەکرد. خەڵکی فەڕانسە پشتیوانیان لە ناپلیۆن دەکرد، لەبەرئەوەی حکومەتێکیان دەویست کە ئاسایش بگەڕێتەوە بۆ شار و بتوانێ لە جەنگدا سەرکەوتوو بێت. کۆنسوڵی یەکەم واتە ناپلیۆن لە جەنگ سەرکەوتنی بەدستهێنا.

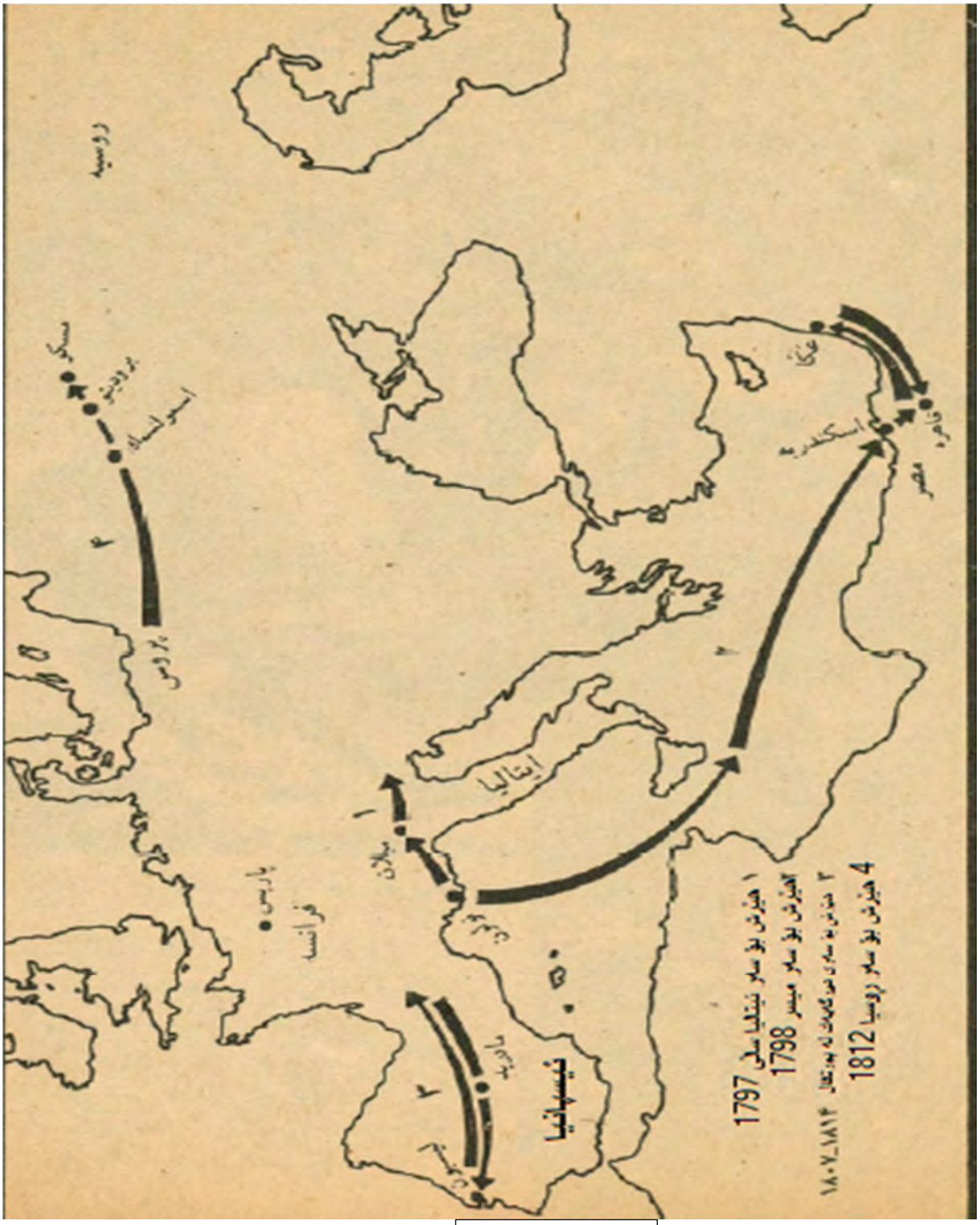

هێرشەکانی ناپلیۆن

نەمسا شکستی خوارد و ناچار پەیماننامەی ئاشتی واژۆ کرد. سنووری فەڕانسە تا ڕووباری ڕاین درێژ بوویەوە و ولاتەکانی هۆڵەند و سویسرا کەوتنە ژێر دەسەلاتی فەڕانسە. ڕوسیە کە پشتیوانی نەمسای لە دەستدابوو، بە جیا لە گەڵ فەڕانسە پەیماننامەی ئاشتی واژۆ کرد. لە ساڵی ١٨٠٢ بەریتانیاش ئاشتی پەسەند کرد، بەڵام ساڵێکی نەخایاند کە جەنگ لە نێوان بەریتانیا و فەڕانسە ڕوویدا.

گرنگترین کاری ناپلیۆن له مەقامی کۆنسۆڵی دا بوو له ناوخۆی فەڕانسە. ئەو بە پێی شایستە بوونیان ئەو کەسانەی دیاریدەکرد کە لە حکومەتدا خزمەتیان دەکرد. لە دووی کەسی ژیر دەگەڕا. ئەوەی لە بۆی گرینگ بوو تەنها گوێڕایل بوون بوو، ئیدی بۆ گرنگ نەبوو کە ئەو کەسانە پێشتر نەجیبزادە بوون یان لە شۆڕشگێڕە توندڕەوەکان. ناپلیۆن بە هاوکاری ئەم کەسانە بەردەوام بوو لە چاکسازی کە بە هۆی شۆڕشەوە دەستی پێکردبوو.

لە ڕاستیدا ئەوە ناپلیۆن بوو کە سیستەمەی نوێی حکومەتی ناوچەیی لە فەڕانسە بەرپا کرد. شۆڕش، نەزم و ڕێکخستنێکی بەخشی بوو بە حکومەتی ناوچەیی نوێ، واتە ولات دابەش کرابوو بۆ (دیپارتمان) یان ناوچەی یەکسان. تا ناپلیۆن دەسەلاتی نەگرتبووە دەست ئەم سیستەمە نوێیە کاریگەریەکی ئەوتۆی نەبوو. ناپلیۆن بۆ هەر دیپارتمانێك کەسێکی دیاری کرد بۆ بەڕێوەبردنی، کە پێی دەوترا (کاملان). ئەم کەسانە گوێڕایەڵی فەرمانەکان بوون کە لە پاریس لە ناپلیۆنەوە دەهاتن. ئەم سیاسەتە دەرفەتێکی باشی بۆ ناپلیۆن ڕەخساند کە چاکسازی لە بەشەکانی دیکەشدا بکات.

بەر لە شۆڕش یاساکانی فەڕانسە زۆر تێکەڵ و پێکەڵ بوون. ئەم یاسایانە پێکهاتبوون لە داب و نەریتی کۆن، فەرمان و دەستووری پاشاکان و بیروڕای دادگاکان. هەندێك جار ئەم یاسایانە دژ بەیەك بوون و پەی بردن بەوەی کە یاسا لە بارەی فلان بابەتەوە چی دەڵێ، کارێکی زۆر دژوار بوو. شۆڕشگێڕەکان هەندێك لە یاسا کۆنەکانیان وەلانابوو و یاسای نوێیان لە جیاتی دانابوو. ئەو کاتەی ناپلیۆن دەسەلاتی گرتە دەست یاساکان لە پێشتر زیاتر تێکەڵ و پێکەڵتر بوون. ئەو دەیزانی کە حکومەت چاوەڕوانی ئەوەی لە خەڵکەکەی هەیە کە گوێڕایەڵی یاسا بن، کەوابوو دەبێ یاساکان ڕۆشن بن و هەمووان لێی تێبگەن. لەبەر هەندێ ناپلیۆن فەرمانی دا کە کۆمیتەیەك لە پارێزەرەکان پێك بێنن بۆ ئەوەی هەموو یاساکان پێکەوە کۆ بکەنەوە، و ئەو یاسا کۆنانە وەلا بنێن کە پێچەوانەی یاسا نوێیەکانە. دەرئەنجامی ئەم کارە بریتی بوو لە بەدیهێنانی کۆمەڵە یاسایەك، کە بە کۆدی ناپلیۆن یان یاسانامەی ناپلیۆن نێوبانگی دەرکرد. ئەم یاسانامەیە بوو بە سەرمەشقێك بۆ چاکسازی یاساکانی زۆرێك لە ولاتان. ناپلیۆن بۆ خۆی دەیووت کە ئەو زیاتر شانازی بە یاسانامەکەیەوە دەکات تا فتوحاتەکانی. ئەم یاسانامەیە پشتیوانی زۆرێك لە فیکرە ئازادیخوازیەکانی ناو جارنامەی مافەکانی مرۆڤ دەکرد (بگەڕێوە بۆ کتێبی شۆڕشی فەڕانسە لەم زنجیرەیە)، واتە مافی یەکسان بۆ هەمووان، مسۆگەرکردنی مافی خاوەنداریەتی و ئازادی پەرەستن. بەڵام ئازادی کۆڕو کۆبونەوە و ڕەخنەگرتن سنووردار دەکرا لە ڕێگەی سانسۆر کرد و پۆلیسی سیخوڕ. لە یاسانامە زۆر گرنگی بە خێزان دراوە. ناپلیۆن باوەڕی وابوو کە سیستەمێکی ئەخلاقی پتەو بۆ ڕفتاری دروستی خەڵك پێویستە هەبێت.

لەبەر ئەم هۆکارە ناپلیۆن لە گەڵ کەلیسایی کاتۆلیك ڕێکەوت. ناپلیۆن ووتی کە ئایینی کاتۆلیك ئایینی زۆرینەی خەڵکی فەڕانسەیە. لە بەرامبەریشدا پاپا بەشە گرنگەکانی ناو یاسانامەی پەسەند کرد کە بە پێی ئەم یاسانامەیە قەشەکانی فەڕانسە دەکەونە ژێر کۆنترۆڵی حکومەتی فەڕانسەوە. ناپلیۆن ئەم ڕێکەوتنامەی بە دەستکەوتێکی گەورە لە قەڵەم دا، چونکە حکومەتەکەی لە پشتیوانی کەلیسا سەربەخۆ دەبوو. ڕاستیەکەی ئەو بوو کە ناپلیۆن زگی بە دین و مەسیحیەت نەدەسوتا، بەڵکۆ ئەوەی کە لە بۆ ئەو گرنگ بوو کە کەلیسا نەبێتە

ڕێگر لە بەرامبەر دەسەلاتەکەی. کاتێك کە لە میسر بوو وا خۆی نیشان دەدا کە موسڵمانە و هەمیشە باسی لە ئیسلام دەکرد. دواتر دەیووت کە ئەگەر حوکمڕانی یەهودیەکانم کردبا ئەوا پەیوەست دەبووم بە پەرەستگای پێغەمبەر سولەیمانەوە.

ناپلیۆن بە هۆی جێگیر کردنی یاسا سنتنامەی نوێ و کۆتای هێنان بە ناکۆکیەکانی نێوان کەلیسا و دەوڵەت وەکوو ئەوە وابوو کە ئاو بە ئاگردا بکەی. بەم هۆیەوە خواستی خەڵکی بەدیهێنا لەمەڕ هێمنی و ئاسایشی وڵات و هەروەها ئەو پشتیوانی جوتیارە مەزهەبیەکانیشی بە دەست هێنا. دواتر بە هۆی بونیادنانی بانکی فەڕانسە لە هاوشێوەی بانگی ئینگلتەرا، بازرگانەکانیشی بۆ لای خۆ ڕاکێشا. ئەم بانکە یارمەتیدەری حکومەت بوو لەوەی کە پارەی لە دەستدابێت و قەرز بدات بە بازرگان و کارخانەکان.

لەسەرنانی تاجی پاشایەتی. ناپلیۆن تاج لە دەستی پاپا وەردەگرێت و لەسەری دەنێ.

ناپلیۆن هاوسەنگیەکی دروستکرد بە هۆی چاکسازیەکانیەوە لە نێوان ئەندیشە نوێیەکان و شۆڕش، بیروباوەڕ کۆنەکانی خەڵك و پێویستەکانی سەردەم، لەبەر ئەمە چاکسازیەکانی پایەدار مایەوە. ناپلیۆن بیروباوەڕی دیموکراسیانە(خەڵك سالاری) نەبوو، ڕێگەی نەدەدا کە خەڵك شێوەی حکومەت دیاری بکەن. لە ساڵی ١٨٠٢ خۆی وەکوو کۆنسوڵی یەکەم بۆ هەمیشە هەڵبژارد. ڕێگەی لە گفتوگۆی ئازاد گرت و ئیزنی بە کەس نەدەدا دژایەتی بکەن. ڕێگەی دەدا کە خەڵك دەنگ بدەن بۆ بابەتی گرنگ، هەڵبەت ئەو کاتەی کەلەوە دڵنیا بوایە کە خەڵك هاوڕا دەبن لە گەڵ پێشنیارەکەی. وادیارە کە ئەم بابەتە بۆ خەڵکی فەڕانسە لەو سەردەمە زۆر گرنگ نەبووبێت. تەنها ئەو شتەی کە ئەوان خوازیاری بوون حکومەتێکی پتەو و شایستە بوو، واتە ئەو شتەی کە ناپلیۆن بۆی بەدیهێنابوون.

وێنەیەك كە ئینگلیزەكان كێشاویانە. جێژنی لەسەرنانی تاج نیشان دەدات.

ئیمپراتۆریەتی ناپلیۆن: بالادەستی بەسەر ئەوروپادا

لە ساڵی ١٨٠٤، ناپلیۆن، بە شكۆیەكی زۆر و لە حوزوری پاپا، تاجی لە سەرناو و خۆی وەكوو ئیمپراتۆری فەڕانسە ناساند. ئەم ڕووداوە خاڵێكی وەرچەرخان بوو لە حكومەتەكەی ناپلیۆن. لە گەڵ ئەوەی پێشتر ستەمكاری و بێ ڕەحمی ناپلیۆن دەركەوتبوو ، بەڵام كردارەكانی بۆ خێر و چاكەی فەڕانسە بوو. بەڵام لە دوای ساڵی ١٨٠٤ زیاتر كردارەكانی بۆ خێر و چاكەی خۆی و تەماحی زیاتر بوو. تاجی ئیمپراتۆری ڕەمزی ئیمتیاز و حكومەتی تۆندوتژی بوو لەبەر ئەوە بێ ڕێزییەك بوو بەڕامبەر ئارەزوەكانی شۆڕش.

هەتا دەهات و ناپلیۆن هێز و دەسەڵاتەكەی زیادی دەكرد. پلانی هەبوو بۆ هێرش كردنە سەر ئینگلتەرا بەڵام نێلسۆن فەرماندەی دەریایی لە ساڵی ١٨٠٥ لە ترافالگار پلانەكەی پوچەڵكردەوە، بەڵام لە هەمان ساڵ ناپلیۆن توانی لە ئەوستیر لیتز گەورەترین سەركەوتن بەدەست بێنێت، بەو مانایەی سوپا هاوپەیمانیەكەی ڕوسیا و نەمسای تێكشاند. ئێستا ناپلیۆن سەربەست بوو لەوەی كە نەخشەی ئەوروپا لە سەرڕا داڕێژێتەوە و ئەو كارەشی كرد.

لە هەموو ئەو وڵاتانەی كەوتبوونە ژێر زەختی ناپلیۆنەوە، سوودەكانی شۆڕشی فەرانسە خۆی نیشان دا، واتە فئودالیسم و حكومەتی نەجیبزادە وەلانران، یاسانانەی ناپلیۆن خرایە ڕوو، سنورداریەكانی دژ بە جووەكان وەلانران. زۆر شتی دیكە وەكوو یەكەكانی پێوانەی گۆڕانیان بەسەرهات. هەروەها نواندنی دەدەیی شوێنی سیستەمی ژمارەیی كۆنی گرتەوە. ئەم گۆڕانكاریە یارمەتیدەر بوو بۆ گەشەی بازرگانی.

بڕیاری ناپلیۆن بۆ لە ناوبردنی ئینگلتەرا كە دوژمنی سەرسەختی بوو، وای لێكرد كە بەرەو نیزامی كیشوەری بڕوات.(مەبەست لە كیشوەری یان قارەیی بریتیە لە هەموو كیشوەری ئەوروپا) مەبەست لەم كارەی ئەوەبوو كە هەوڵ بدات هەموو وڵاتانی ئەوروپا لە ڕووی بارزگانیەوە لە بەریتانیا دوور كەونەوە. بەم كارەی ناپلیۆن دەیوست بەریتانیا كاڵاكانی نەفرۆشرێت و بەم پێیە دوچاری زیانی زۆر بێتەوە، بەم كارەی ببێتە هۆی بێكاری و قەیرانی

ئابووری و له کۆتایدا ئەو ولاتە لەم ڕێگەوە شـــکســـت پێ بهێنێت. بەڵام ناپلیۆن هەرگیز نەیتوانی ڕێگری لە بازرگانی قاچاغی کالاکانی بەریتانی بگرێت. بەریتانیەکان لەم ڕێگەیەوە کڕیاری زۆر لە ئەوروپا بەدەست بێنن.

جەنگی ترافالگار

ئینگلتەرا لە ئەمریکای باکوور و لە ڕۆژهەلات بازاڕی بازرگانی دیکەی دەســـتەبەر کرد. بەڵام (ســـیســـتەمی کیشوەری) کاریگەری زۆری هەبوو لە ئەوروپا. لە هەموو شوێنێك بازرگانەکان تورەبوون لە خۆتێهەڵقورتانەکانی ناپلیۆن لە کاری بازرگانی. مالیاتی زۆری جەنگ، بەزۆر بردنی گەنجان بۆ ناو ســـوپا و نیگەرانی خەڵکی لە فەرمان و ڕێگریەکانی فەرمانڕەواکەیان، هەموو ئەمانە وای کرد بوونە هۆی ئەوەی کە دەســـت بدەنە دەســـتی یەك کە نەتەوە ئازادکراوەکانی ئەوروپا دژ بە ناپلیۆن هان بدەن. دواتر ناپلیۆن دەیوت مەبەستی بووە کە هەموو سنورەکان وەلابنێ و میلەتێکی یەك پارچەی گەورە و شارستانیەتێك لە ئەوروپا دروست بکات. لە ڕاستیدا خاڵی گرنگ لە بارەی نەتەوەگری لێرەوە دەستی پێکرد کە تێیدا دانیشتوانی ئەڵمان و ئیتالیا بۆ یەکەم جار قسەیان لە بارەی نەتەوەی خۆیان دەکرد، بەو مانایەی کە خۆیان بە ئەڵمانی دەزانی نەك دانیشـــتوانی ڕووباری ڕاین یان خۆیان بە ئیتالی دەزانی نەك دانیشـــتوانی جینوائی یان ڕومی. (لە بارەی یەکگرتووی ئەڵمان بگەڕێوە بۆ کتێبەکانی بیسمارك و مرۆڤ و نەتەوە لەم زنجیرەیە).

چاکسازیەکانی ناپلیۆن تەنها ئەو ولاتانەی نەگرتبووە کە لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی فەرانسە بوون. بەڵکو لە ولاتانی باڵکان پەیوەندی لە گەڵ فەرانسیەکان ڕووی لە زیادبوون کرد، هەتا وای لێهات کە کەشتیە بازرگانیەکانی یۆنان ڕووی لە زیادبوون کرد و جێگەی بەتاڵی کەشـتیەکانی بەریتانیا و فەرانسـەی پڕ کردەوە. هەندێك گروپە

بازرگانی زاڵ دەبێ بەسەر ئابلۆقەی ئابووری. کاریکاتێرێك لە ساڵی ١٨٠٧ کێشراوە.

بازرگانەکان بیر و فیکری یاسای باشتریان بلاو دەکردەوە. دەستیان کرد بە دژایەتی کردنی حکومەتی عوسمانی . دواتر بە شێوەی کرداری لە ساڵی ١٨٠٤ لە سربستان شۆڕش دەستی پێکرد.

لە پرۆسیا و لە هەندێ لە وڵاتانی دیکە، ئەوانەی کە خۆشیان لە فەڕانسە نەدەهات دەستیان کرد بە چاکسازی. ئەوان تێگەشتبوون کە حکومەت و سوپای فەڕانسە لە هی خۆیان باشترە، و بۆ شکست هێنان بە فەڕانسە دبوایە وڵاتەکانی خۆیان وەکوو فەڕانسە مۆدێرنیزە بکەن. پرۆسیا، کە شەرمەزار بوو بە هۆی شکست هێنانی لە بەرامبەر فەڕانسە بۆیە دەستی کرد بە چاکسازی بەرفراوان. بانکی دەوڵەتی شکڵێکی نوێی وەرگرتبوو، بازرگانی لە کۆت و زنجیری یاسا کۆنەکان ڕزگاری بوو و بارودۆخی حکومەتی ناوچەیی باشتر بوو. خەڵکی گونجاویان بانگێشتی ناو سوپا کردوو و ئەفسەرەکان پێکهاتبوون لە هەموو چینەکان، نەك تەنها لە نەجیبزادەکان. بارودۆخی پەروەردەو فێربوون و خزمەتگوزاری ڕەونەقێکی باشی بەخۆیەوە بینی. کاریگەری گشتی ئەم گۆڕانکاریانە ئەوە بوو کە دەوڵەتی پرۆسیا کارامەتر بوو و ئەوانەی کە نەجیبزادە نەبوون هاندەدران بۆ ئەوەی کە پشکێکی زیاتر لە ژیان و کاروباری حکومەت بگرنە ئەستۆ. بەم پێیە لە مۆدێرنیزە کردن، پرۆسیا، ناپلیۆنی کردە سەرمەشقی خۆی و ئەم بابەتە ڕێگەی بۆ یەکپارچەیی ئەڵمان خۆش کرد.

هەڵوێەکی فەڕانسەوی کە ئامادەیە بۆ فڕین(کلاوی سەربازی) ناپلیۆن نیشان دەدا، دەریای سوور کە گەرووی نیشان دەدات نیشانەیە بۆ نقوم بوونی سوپاکەی ناپلیۆن. ڕوخساری بریتیە لە وێنەی ڕووتی ئەو قوربانیانەی بەدبەخت بوون بە هۆی مەقام خوازی ناپلیۆنەوە. دەستێك کە لە جیاتی نیشانەی سەربازی دانراوە کە کۆنفدراسیۆنی(ڕاینی) دەکێشێتە ژێر نومادی تۆڕی جاڵجاڵۆکە. جاڵجاڵۆکە واتە هۆشیاری هاوپەیمانان. (ئەم کاریکاتۆرە ئەڵمانیەکان لە ساڵی ١٨١٣ وەکوو ڕقێك بەرامبەر ناپلیۆن کێشایان. لەسەرەوەی وێنەکە نوسراوە فەرمانداری دورگەی ئەلب).

لە بەریتانیا، بە هۆی کاریگەری ئەم جەنگانە، پیشەسازی پێشکەوتنی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی. داواکاری زۆر بۆ چەك و چۆڵ بووە هۆی گەشەی بازرگانی ئاسن و پیشەی ئەندازیاری و سیستەمی کیشوەری وای لە بارزگانی بەریتانیا کرد، کە شوێنی بەسوودتر دەستەبەر بکات لە ئەمریکای لاتین و ئاسیا.

تابلۆیەك کە فرانسیسکۆ گویا کێشاویەتی. باس لە درۆندەی و بەڵاکانی جەنگ نیشان دەدات. ئەم وێنەیە یەکێکە لە دەیان وێنەی دیکە کە گویا کێشاویەتی تا مەترسی و ترسناکی جەنگی گەریلای نیشان بدات.

سەختترین ڕووبەڕووبونەوە لە بەرامبەر ناپلیۆن لە دواکەوتوترین بەشەکانی ئەوروپا لە ئیسپانیا بوو، لە ساڵی ١٨٠٨ ناپلیۆن براکەی، ژوزف خستە سەر تەختی دەسەڵات و بنەماڵەی حوکمڕانی ئیسپانیای وەلانا. ئامانجی سەرەکی ئەوە بوو کە ڕێگر بێت لە بەریتانیا کە لەوەی لە ڕێگەی ئیسپانیاوە بێتە ناو بازاڕەکانی ئەوروپا. بەڵام زۆرێك لە جوتیارە ئیسپانیەکان، کە حوکمڕان و کەلیسای خۆیان خۆش دەویست لە ژێری فەرمانی قەشەکان هاوکاری هێزکێکی گەریلای بەریتانیان کرد لە ژێر فەرماندەیی دۆکی ویلینگتن لە دژی فەڕانسیەکان. ناپلیۆن لە ساڵی ١٨٠٩ کە زۆریشی پێویست بە سەرباز بوو بەڵام ناچار بوو کە ٢٥٠,٠٠٠سەرباز لە ئیسپانیا بهێڵێتەوە لە جەنگێك بەژداربن کە هیچ شانسێکی بردنەوەیان نەبوو.

ڕەچەڵەکی ناپلیۆن

لە ساڵی ١٨٠٩ نەمسایەکان دووبارە جەنگیان دژ بە فەڕانسە ڕاگەیاند. ناپلیۆن دەستکەوتێکی گەورەی بەدەست هێنا لەو جەنگە، وەکوو بەشێك لە بەیاننامەی ئاشتی هاوسەرگیری لە گەڵ ماری لوئیز، کچی ئیمپراتۆری نەمسا کرد. کاتێك هەوڵین کوڕی لە ساڵی ١٨١١ لە دایك بوو، وەکوو پاشای ڕۆم ناساندیان. لەمە بەدواوە ناپلیۆن هەوڵیدا کە خۆی سەرەتای خانەدانێك بێت، واتە خانەدانی ناپلیۆن.

کاریکاتۆرێك لە سەر پلانەکانی ناپلیۆن بۆ دروستکردنی خانەدانێکی نوێی ئەوروپای

کەوتنی ئیمپراتۆریەت

لە کۆتایدا کەوتنی ناپلیۆن یەکجاری بوو بە هۆی هێرش کردنە سەر ڕوسیاوە. هەر دوو وڵات لە ساڵی ١٨١٢ خۆیان ئامادە کرد بۆ جەنگ. سوپا گەورەکەی ناپلیۆن پێکهاتبوو لە ٦٠٠,٠٠٠ کە تەنها بەشێکی کەمیان فەڕانسی بوون. ڕوسیەکان بە ٢٠٠,٠٠٠ پاشەکشەیان کرد بۆ ناو وڵاتە پان و بەرینەکەیان و هەرچیەکیان هەبوو سوتاندیان بۆئەوەی دەژمنەکانیان نەتوانن سوود لە ئەسپ و خۆراك وشتی تر وەربگرن. هەڵاتن و نەخۆشی سەربازەکان لە ماوەی شەش هەفتەدا سوپاکەی ناپلیۆنی کەم کردەوە بۆ نیوە، بەڵام ناپلیۆن گوێی بە قسەی داواکاری فەرماندەکانی نەدا لەوەی کە دەیانوت هەتا زستان نەهاتووە با بکشێنەوە. سەرەنجام ڕوسەکان گەڕانەوە بۆ بورودینوو کە لە گەڵ فەڕانسیەکان بجەنگن؛ ناپلیۆن سەرکەوت بەڵام ٣٠,٠٠٠ نەفەری لە سوپاکەی لە دەستدا. کاتێك هەفتەیەك دواتر چووە ناو مۆسکۆ، بینی کە پایتەخت کەسی لێ نەماوە. کەسی لێ نەمابوو کە خۆی بەدەستەوەبدات و ڕۆژی دواتر ئاگرێك کەوتەوە لە لایەن دەستێکی نەناسراو کە نیوێك لە شارەکەی سوتاند. ئەم ڕووداوە مانگێك بەر لەوە بوو کە ناپلیۆن لەوە تێبگات کە هیچکات ناتوانێ شکست بە ڕوسیا بهێنێت. ئەم وڵاتە پان و بەرینتر لەوەبوو کە بتوانرێ داگیر بکرێت و خەڵك بە شێوەیەکی سەیر وەفادار بوون بە تێزار(ئیمپراتۆری ڕوسیا). لە ١٠/١٩ بەدبەختی پاشەکشە لە مۆسکۆ دەستی پێکرد. تا ناپلیۆن گەیشتە سنووری ئەڵمان تەنها ٣٠,٠٠٠ کەس لە سوپای سەرەکی مابویەوە.

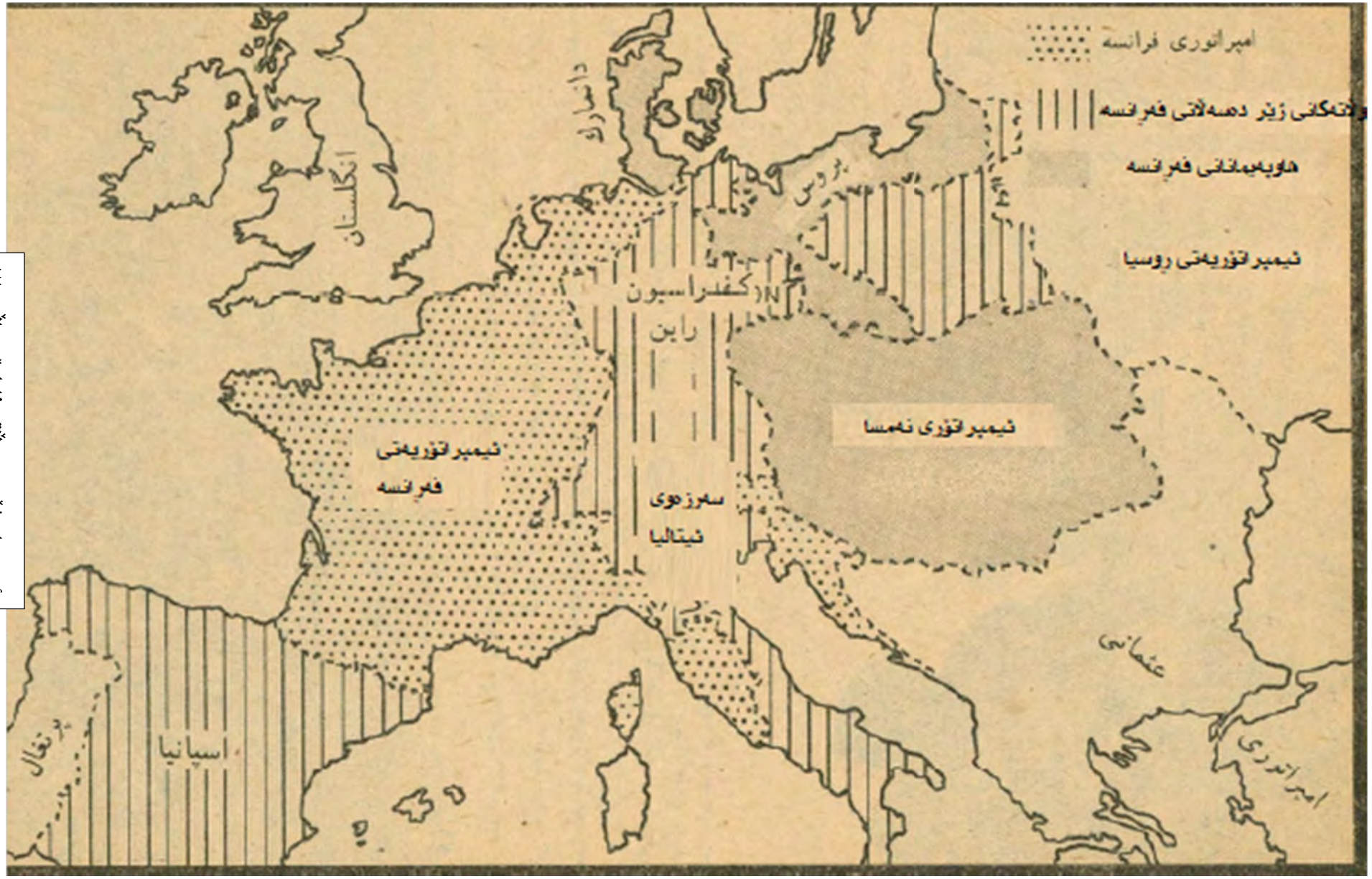

ئەوروپای ژێر دەسەڵاتی ناپلیۆن ساڵی ١٨١٠

پاشەکشە لە مۆسکۆ. ئەم وێنەیە بەدبەختی و نەهامەتی سەربازەکانی فەڕانسە نیشان دەدات.

کاتێك ناپلیۆن گەشتەوە پاریس سوپایەکی تازە نەفەسی دەستەبەرکرد، بەڵام بەزووی تێگەیشت کە ڕووبەڕووی بەهێزترین هاوپەیمانی بۆتەوە، واتە هاوپەیمانی ئینگلتەرا و ڕوسیا، کە سەرسەختەرین دوژمنەکانی ئەو بوون. نەمسا کە پێشتر هاوپەیمانی ناپلیۆن بوو، هەروەها پرۆسیا و وزۆرێك لە ولاتە بچوکەکانی دیکەش هەموو دژ بە ناپلیۆن یەکیان گرت. لە بەهاری ساڵی ١٨١٣ جەنگ دەست پێکرد و ناپلیۆن سەرکەوتنی بەدەستهێنا، بەڵام دواتر گەروەترین شکست یەقەی گرت و ناچار بوو کە ٦٠,٠٠٠ نەفەر لە سوپاکەی جێ بهێڵێ و بگەڕێتەوە بۆ پاریس. دۆکی ویلنگتۆن لە ئیسپانیاوە هات و لە فەڕانسە پێشڕەوی کرد. فەڕانسیەکان هەواڵیان پێگەیشت کە بۆ یەکەم جار لە دوای ٢٠ ساڵ جەنگ لە ناو خۆی ولاتەکەی خۆیان ڕووەدات، لەبەرئەوە بە کۆمەڵ دەستیان کردە پشت کردن لە ناپلیۆن. ئەوان بە ڕادەی پێویست مالیاتیان دابوو و لە جەنگدا بەژدایان کردبوو. ناپلیۆن، کە وەزیرو فەرماندەکان بە تەنها جێیان هێشتبوو، هەروەها سەربازەکانی هاوپەیمانان لە پاریس نزیك دەبوونەوە، لەم سەختیانەدا بوو کە ناپلیۆن دەستی لە کورسی دەسەلات بردا، ئەو کورسیەی کە بۆی خۆی دروست کردبوو.

کاریکاتری ناپلیۆن(کە ئەو لە ناوقەد بۆ خوار بەشێوەی مەیمون کێشراوە) ورچی ڕوسی و جۆرە سەگێکی ئینگلیزی نیشان دەدات، کە هێرشیان کردۆتە سسەر ناپلیۆن.

فەڕانسیەکان هاتونەتە پێشوازی ناپلیۆن کاتێک لە ئیلەب گەڕاوەتەوە.

دواتر هێزی هاوپەیمانان لە ڤین کۆبونەوە تا بەرنامەی ئاشتی دارێژن. ناپلیۆن دووركرایەوە بۆ دورگەی ئیلب لە مەدیتەرانە، بەڵام ئەو ڕازی نەبوو لەوێ. دە مانگ دواتر لەوێ هەڵات و گەڕایەوە بۆ فەڕانسـە، خەڵکیش پێشوازیان لێ کرد. سوپایەکی چەند هەزار کەسی پێکهێنا و دووبارە بە متمانەوە دەسەڵاتی گرتەوە دەست. دەیگووت: ((من پێتان دەڵێم کە ولینگتن فەرماندەیەکی خراپە، ئینگلیزەکان سـەربازی خراپن و ئەم جەنگە وەکوو سـەیرانێك وایە.)) لە ڕاستیدا جەنگی واترلوو لە بەلجیکا جەنگێکی تاڵ و سـەخت بوو کە بووە هۆی لە ناوچـوونی فەڕانسـیەکان. ولینگتن دواتر دانی بەوەدانا و دەیووت: ((ئەمە ناوئومێدانەترین کار بوو کە من تا ئەو کاتە ڕووبەڕووی ببومەوە و زۆری نەما بوو کە شـکسـت بهێنم، ئیتر هەرگیز جارێکی تر دووچـاری بارودۆخێکی ئەوها نەبوومەوە)). بە هۆی جەنگی واترلۆ فاتیحەی حکومەتی ناپلیۆن خوێندرا. بەریتانیان ناپلیۆنیان دورخسـتنەوە بۆ دورگەیەکی سـارد و بێ دارودرەخت بە ناوی سـەنت هیلین لە زەریای ئەتلەس. ناپلیۆن لە گەڵ دەستەیەك لە شوێنکەوتوان و وەفادارانی لەوێدا مایەوە تاکو سەرەنجام لە ساڵی ١٨٢١ لەوێ کۆچی دوای کرد.

جەنگی واترلو. ئەمە کۆتا شکستی ناپلیۆن بوو.

ناپلیۆن لە ڕێگای سەفەر بۆ شوێنی دورخستنەوەی لە سەنت هیلین.

ئەوروپا لە دوای ناپلیۆن

وڵاتانی سەرکەوتوو کە دووبارە ڕوبەڕووی داڕشتنەوەی سنورەکانی ئەوروپا ببونەوە، دەیانهەویست لەوە ئەرخەیان بوو کە هیچ وڵاتێك هەرگیز نەتوانی جارێکی تر بە سەر ئەوروپادا زاڵ بێت. زۆرێك لە پاشاکان و ئەو وڵاتانەی بە هۆی ناپلیۆنەوە پەرتەوازە ببون، دووبارە بوژانەوە. فەڕانسە زۆرێك لە دەسەڵاتەکەی پاراست. گەرچی تەقریبەن هەموو ئەو سەرزەویانەی لە ڕێگەی جەنگەوە کە لە ماوەی بیست ساڵ بەدەستیهێنابوو لە دەستی دا و ناچار کرا لە داگیر کردنی وڵاتان بوەستێت و خەسارەتێکی زۆریشیان لێ ئەستاند. بە درێژایی سنورەکانی فەڕانسە دەوڵەتی بە هێزی نوێ پەیدا بوون. پرۆسیا و ڕوسیا گەورەتر بوون. بەریتانیا لە ماوەی جەنگدا پێشکەوتنی بەرچاوی بە خۆیەوە بینی و ناوچەیەکی ئاوی بەرفراوانی بەدەست هێنا.

فەڕانسە لە دوای ناپلیۆن

ناپلیۆن لە چەند ڕێگەیەکەوە فەڕانسەی سەروژێر کرد. کۆمەڵەی یاساکانی ناپلیۆن، چاکسازیە پەروەردەیەکان و سەربازییەکانی ئەو تا ئێستاش هەر ماون. بەڵام جەنگە یەك لە دوای یەکەکانی، فەڕانسەی بەرەو ماندووبوون و بێ هێزی برد. ئەو بەڕێوەبەر و فەرماندەیەکی ژیر و دیار بوو. لە ماوەی جەنگدا بە هۆی هێز و تواناکانی خۆی بە دەسەڵات گەیشت. بۆ ماوەی پانزە ساڵ کەسی باڵادەست بوو بە سەر ئەوروپا و هۆکاری شکست هێنانیشی تا ڕادەیەکی زۆر لە ناوچونی هێزی بوو و ئەوەش بە هۆی یەکگرتووی و هاوپەیمانی دوژمنەکانیەوە بوو.

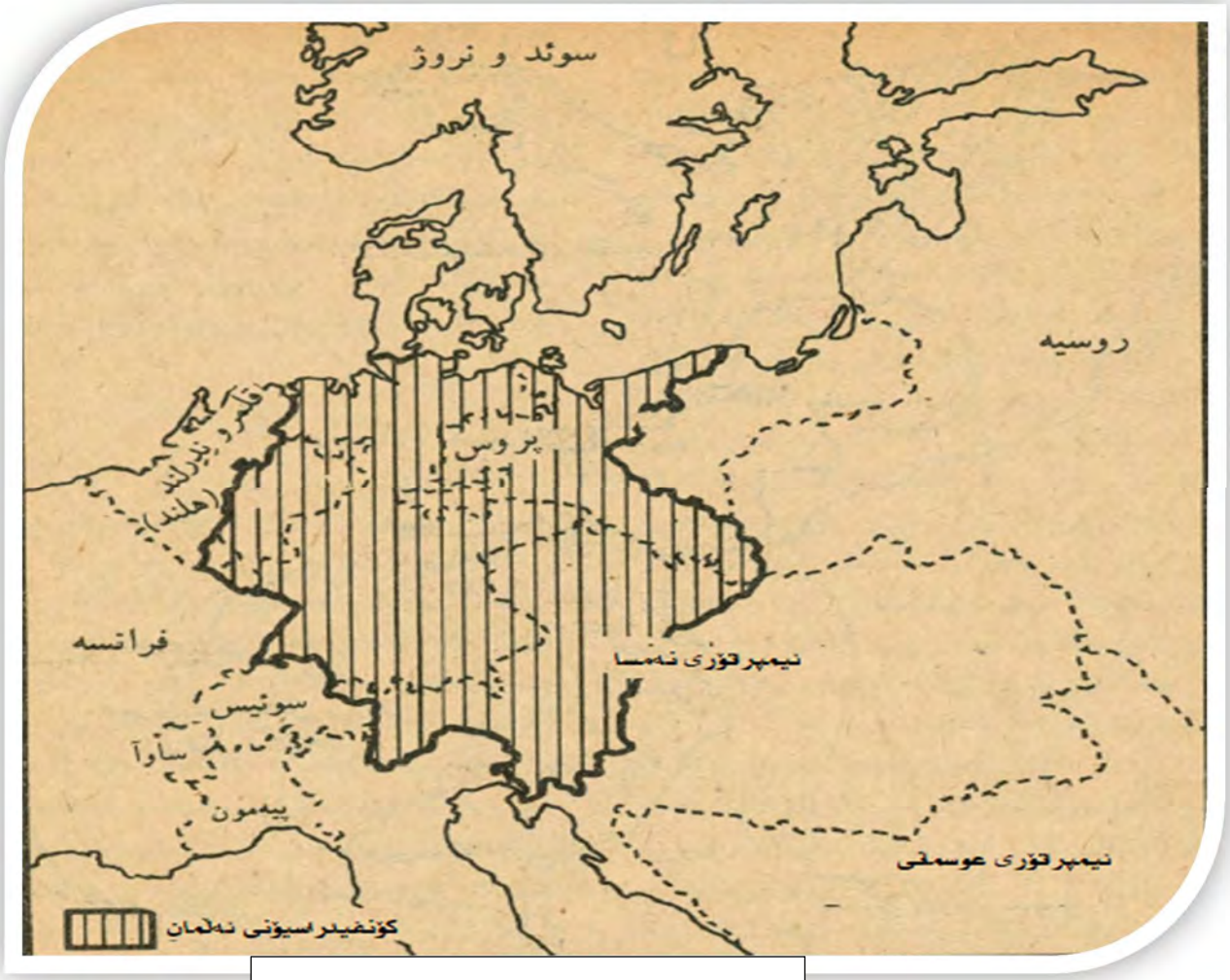

ئەوروپا لە دوای نالپلیۆن. پەیمانی وین سالّی ١٨١٥

ناپلیۆن و جیهان

حکومەتی ناپلیۆن کاریگەری گرینگی لە مێژووی ئەمریکای باکور و ئەمریکای باشـــوور هەبوو. ســـەرزەوی ویلایەتە یەکگرتوەکان بەرفراوان بوو، بەو مانایەی کە حکومەتی ئەمریکا موســـتەعمەراتەکانی پێشـــوتری فەڕانسە کە لە خاکی ئەمریکا بوون کڕی، واتە لە نیوئاورلئان بگرە تا ڕووباری میسی پی پی و تا ئۆهایۆ هەمووی لە فەڕانســە کڕیەوە. ئەم ســەوداو مەعامەلەیە کە بە لوئیزیانا ناســراوە لە ســالّی ١٨٠٣ کۆتای پێهات. هائیتی کە پێشتر موستەعمەرەی فەڕانسە بوو لە هیندی ڕۆژئاوا، هەر لەو ســەردەمەدا ســەربەخۆی بەدەستهێنا. کۆیلە ڕەش پێستەکان، کە ئیلهامیان لە موژدەی ئەندێشەکانی شۆڕشی فەڕانسەوە وەرگرتبوو، کە هەموو مرۆڤەکان یەکسانن، دەســتیان کرد بە شــۆڕش کردن. (بگەڕێوە بۆ کتێبی بازرگانی کۆیلە لەم زنجیرەیە). ئەوان ســوپاکەی ناپلیۆنیان تێکشکاند کە ناردبوونی بۆ پاراســتنی ئاســایشی ناوچــەکە، ئەگەر چی ســەرکردەکەیان توســن لووریتور بە دیلی گیراو ودواتر لە فەڕانسە لە بەندیخانە گیانی لە دەستدا.

ناپلیۆن و ئەمریکای باکور و باشور

هێرشی ناپلیۆن بۆ سەر ئیسپانیا بووە هۆی ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی ئیسپانیا لە ئەمریکای باشوور. تا ساڵی ١٨١٠ زۆربەی موستەعمەرەکانی ئیسپانیا دەستیان کرد بە شۆڕش کردن. ئەوان لە ژێر فەرماندەیی سیمۆن بولیڤار و سان مارتین وایان دانابوو کە لە ساڵەکانی ١٨٢٠ سەربەخۆی بەدەست بێنن.(بگەڕێوە بۆ کتێبی سیمۆن بۆلیڤار لەم زنجیرەیە). هەر بە هۆی هێرشی ناپلیۆنەوە خانەدانی پاشایەتی پۆرتوگال لە بەرازیل هەڵات، کە موستەعمەرەی پۆرتوگال بوو. ئەوان لە ساڵی ١٨١٥ گەڕانەوە، بەڵام جێنشین لە بەرازیل مایەوە و لە ساڵی ١٨٢٢ بانگەشەی سەربەخۆیی دەکرد. ئەو بە باوك و هەوەڵین ئیمپراتۆری بەرازیل نێودێر کرا.

لەوەڕا کە ناپلیۆن دەیهەویست بەریتانیا لە بازرگانی ئەوروپا دورخاتەوە، بازرگانە بەریتانیەکان دەرگای بازرگانیان لە گەڵ ئەمریکای باشور کردەوە. ئەم کارە بووە هۆی پشتوانی بەریتانیا لە گروپە ئازادی خوازەکان.

ناپلیۆنیش زیاتر مەیلی بەرەو لای باکووری ئەفریقا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چوو. هێرشەکەی ساڵی ١٧٩٨ بۆ سەر میسر تازە سەرەتای کار بوو. جاروبار لە گەڵ ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و ئێران پەیماننامەی دەبەست، و سەربازەکانی خۆی دەنارد بۆ ئەو ولاتانە بۆ مەشق کردن بە سەربازەکانی ئەوان. نێردراوەکانی فەڕانسە چوونە ناو زۆرێك لەو ولاتانەوە. لە ئەنجامدا دوو شت ڕوویدا: یەك ئەوەی کە ولاتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هۆگری دابونەریتی فەڕانسیەکان بوو، و دواتر دەستیان کرد بە لاسای کردنەوەی ئەوان. دووەم ئەوە بوو کە بەریتانیا پێی خۆش نەبو کە نێردراوە فەڕانسیەکان نزیکی هیندستان ببنەوە کە موستەعمەرەی بەریتانیا بوو. لەبەر

هەندێ سەرباز ونێردراوی ئەوانیش کەوتنە ڕێ بۆ ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست. ئەمە سەرەتای مێژوویەکی درێژی کێبڕکێی ئەوروپیەکان بوو لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست.

فیکری ناپلیۆن

ناپلیۆن لە مێژووی جیهان پیاوێکی ناسراوە نەك لەبەر ئەو کارانەی کە لە فەڕانسە و ولاتانی دیکە ئەنجامی داوە، بەڵکو زیاتر بە هۆی کاریگەری بۆ سەر هەستی مرۆڤەکانەوەیە لە بارەی هێز و دەسەلاتیەوە. بەر لە سەردەمی ناپلیۆن فیکری خەڵك لە بارەی شتەکانەوە زۆر سنوردار بوون؛ ئەوان تەنها لە شتی بچوك دەفکران. ناپلیۆن فیکری گەورەی لەسەردا بوو، لە ڕوانگەی زۆربەی خەڵکەوە ئەو توانای ئەنجامدانی هەموو کارێکی هەبوو. ئەوان وا بیریان دەکردەوە کە ناپلیۆن دەتوانێ جیهانێکی باشتر وەدیببێنێ. گەرچی جیهانی ناپلیۆن لە بەدبەختیدا کۆتایی پێهات، بەڵام ئەم ئەندێشەیە لە ناو خەڵکدا هەر مایەوە و لە سەردەمی دواتر خەڵك چاوەڕوانی ناپلیۆنی نوێ بوون. ناپلیۆن هەوەڵین دیکتاتۆری جۆرێکی نوێ بوو. ئێمە دیکتاتۆرانێکی زۆرمان دیوە بۆنموونە هیتلەر کە دەزانین چ خەراپەو شەڕێکیان لە دەست دێت. بەڵام پەی بردن بە هۆکاری پەیڕەوی کردنی خەڵکی لەمانە گرنگە. بۆیە خوێندنەوە لە بارەی کارەکانی ناپلیۆن دەکرێت یارمەتیدەر بێت لە تێگەشتنی ئەم خاڵە.